

Др Ксенија Кончаревић

ЖЕНА У ПРАВОСЛАВНОЈ ЦРКВИ: ПОГЛЕД "ИЗНУТРА"

www.pravoslovo.net

Године 1999. у Новом Саду се појавила публикација "Феминистичка теологија" (уредник проф. др Свенка Савић), у којој су сабрани реферати са међународне конференције "Феминистичка теологија: од теорије у праксу", одржане 6.-7.11.1998. уз покровитељство Светског молитвеног дана из СР Немачке. У раду овог, као и наредног скупа, који се одвијао од 14.-16.4.2000. године, нису биле заступљене представнице Православне Цркве; штавише - а то је већ само по себи довољно индикативно - надлежни епархијски архијереј није био упознат са њиховим одржавањем. О жени у Православљу на првом скупу поднета су два реферата: "Жена у православној вери" социолога Браниславе Познановић и "Жена у новинама Православље, анализа садржаја" Љиљане Тице, апсолвенткиње социологије; у оба рада настоји се да се докаже изразити андроцентризам у Православној Цркви, ускраћеност приступа жене "најважнијим религијским улогама", њихова ограниченост на приватну и прокреативну сферу. С друге стране, зборник доноси више прилога припадница других конфесија (римокатоличка, протестантска, евангеличко-методистичка, баптистичка, јеврејска, исламска, хиндуистичка, будистичка, конфучијанска) који у веома афирмативном светлу приказују положај жена у њима. Показује се, дакле, да се једино на православне примењују искључиво социолошки методи истраживања, при чему се у интерпретацији добијених резултата оперише аргументацијом која није иманентна православном погледу на свет, док се у случају других конфесија положај жене сагледава "изнутра", са позиција сваке конкретне верске заједнице. У овом прилогу нећемо се - изузев фрагментарно - упуштати у полемику са ауторкама других радова (то би захтевало доста обимну засебну студију); намера нам је да, са позиција православне теологије, понудимо одговоре на питања: који су благодатни дарови (харизме) којих је удостојена жена, како се они могу испољити у служби Цркви и у којој се мери они остварују у савременом животу Српске Православне Цркве.

Почетком IX века, у Константинопољу, царица Ефросинија намисли оженити свога сина Теофила, те издаде заповест да се из свег царства имају сакупити најлепше девојке, од којих ће овај одабрати себи невесту. Тако и би: на двору се сабраше девојке једна од друге наочитија, а међу њима се красотом лика понајвећма истицаху Касија и Теодора. Мати даде сину златну јабуку и рече да је подари оној која му се највише свиди. Теофил, очаран Касијином лепотом, каза јој: "Од жене потиче зло". А благолика девојка, која уз то беше учена веома и племенита порекла, узврати: "И боље ствари потичу од жене". Теофил, увређен њеним одговором, напусти је, а јабуку даде Теодори из Пафлагоније. Касија пак, лишена царства, основа манастир, и постригавши се, остаде у њему до смрти, живећи "философски и богоугодно" и оставивши за собом многе списе; реч је о махом о сакралној поезији, чија су поједина остварења до дана данашњег у литургичкој употреби у богослужењу Православне Цркве. Међу њима најзначајнијим и по богословској дубини, и по уметничкој снази сматрају се Слава на Господи воззвах на дан Рођења Христовог (Августу јединоначалствујушчу), четири ирмоса Канона на Велику суботу и посебно Слава на хвалите на Велику среду (Господи, јаже во многија грјехи впадшаја жена Твоје ошчутившаја Божество...). Ову последњу песму, која се пева на Велику среду, сходно значају дана и успомени на жену која излива многоцено миро на главу Спаситељеву у дому Симона губавог, у време када су првосвештеници, књижници и старешине решили да на превару ухвате и убију Господа, навешћемо у целини (у преводу са црквенословенског на савремени српски језик) као упечатљив пример Касијиног промишљања конкретне женске личности из Светог Писма, али и њеног аутентичног доприноса хришћанској антропологији жене:

Господе, жена у многим гресима огрезла, која Твоје Божанство осети, реду мирносица се прибројавши, пре погребца миро с ридањем Ти приноси, говорећи: Јаох мени, јер где, око мене свуда ноћ је, блудна поама раскалашности, мрачна, мрчавна жудња за грехом. Изворе суза мојих прими, Ти Који облацима воде мора производиш; приклони се к уздасима срца мога, Ти Који си небеса неисказаним снисхођењем Твојим приклонио. Пречисте ноге Твоје целиваћу, и обриваћу их опет власима главе моје; од њих се Ева - чувши у рају, када прође подне, ушима својим шум, - од страха сакри. Мноштво грехова мојих и бездане путева Твојих ко ће испитати, Спасе, Спаситељу душе моје? Немој ме, слушкињу Твоју, презрети, Ти Који имаш неизмерну милост.

У живљењу и песничком делу богонадахнуте Касије, од нас временски удаљене дванаест векова, канонизоване у чину Преподобних (спомен јој се прославља 7. септембра, а њен култ посебно је раширен у Грчкој), по нашем мишљењу, остварена су сва

карактеристична стремљења за која се данас

залажу они који се баве промишљањем начина и путева умножења благодатних дарова и испуњења служења жене у Цркви: тежња ка спознаји и апологији идентитета жене, ка њеном самоприхватању и самоостварењу и у односу према Богу, и у интерперсоналном прожимању са другима, активно и креативно бављење теологијом и у томе оквиру посебно промишљање жене у светописамском и предањском контексту, и изнад свега, самопотврђивање и остварење властите личности у духовном усавршавању и узрастању "у мјеру раста висине Христове". Касија доследно на делу, и по цену понижења и лишавања високог места светске славе, царског престола у моћној Византији, остаје верна својим речима да од жене и боље ствари потичу, те својим чистим мислима, својим светим живљењем у манастирском тиховању, свецело се приволевши Христу, посеже ка несравњено вишем престолу - престолу Цара Небескога. "Њена племенита душа се без бола уклања од бурног живота, и чезне за анђеоском чистотом. Она тежи да се сврста међу мудре девојке, и видимо је где пали побожну луч свога ума и срца, и ова сија у њеним песмама и гномама, и иде у сусрет Жениху, чијој се мудрости клања у почетним речима погребног канона: Ко може испитати висину и дубину мудрости Твоје, Христе" (Мирковић 1914, 15).

Православна теологија стоји на становишту да сваки верник, који се крштењем рађа у Цркви и миропомазањем испуњава Духом Светим, без обзира на пол, постаје заједничар у Тројичном достојанству Господњем, те да својим бићем остварује свештеничко, пророчко и царско дело. "Хришћани, посебно данас, треба да покажу сведочанство да су - у својој харизматичној делатности, која не суди и не осуђује, него освештава и преображава - пророци смисла пред налетом новог, проповедници истине пред обоготворавањем лажи, сведоци смирене љубави пред превлашћу насиља. Својим стваралачким присуством позвани су да обрадују свет, да испуне његове недостатке, да осмисле његов бол, помажући му да нађе смисао и промисао у Христу и Цркви Његовој" (Кардамакис 1996, 99). Жене су, у истој мери као и човек, створене по лику Божијем; у једнаком степену као мушкарци поновно се рађају крштењем и бивају обдарене благодаћу Духа Светога у миропомазању; све су хришћанке, каогод и сви мушкарци-хришћани - свештеници и лаици - "царско свештенство, народ свети, народ задобијен" (1. Петр. 2, 9), посвећен за службу Божију. "Царско се свештенство састоји," по речима епископа диоклијског Калиста

Вера, "изнад свега, у сили која је дата било ком људском бићу, створеном по лику Божијем, да дела као стваралац по сличности Богу Творцу. Свако је способан да гради и обликује свет, откривајући нове обрасце и нова значења у створеноме и чинећи

сваки тварни предмет изражајним и духовним. Царско свештенство се слично очитује у чињеници да је свако људско биће евхаристично, способно да хвали и слави Бога за дар света и, стога, да преобрати сваку ствар у светињу и средство општења са Њим. Свако је способан да врати свет своме Творцу у благодарењу и да принесе себе, телом и душом, као "живу жртву" Светој Тројици (Римљ. 12, 1)" (Вер 1991, 150). Пол се у заједници Цркве не одбацује, него освештава. "Ми се не спасавамо од мушкости и женскости, него у њима (...). Благодат сарађује с природом и гради на њој; задатак Цркве је да освети природни ред, а не да га прогна" (Вер 1991, 154). "Не сме се порицати, ни уништити оно што је Сам Бог у Свом Предвечном Савету благоизволео да да", износи архимандрит Кипријан Керн, истичући, у духу светоотачког учења о преображеном еросу, да је човеково назначење да "трансформише своју полну енергију, да је доведе до сублимације", да "стваралачким напором уздржања превлада и одбрани тај Богом дани дар" (Керн 1997, 268, 270). Задатак "преображаја полности, управо преображаја, а не поништавања полности или потчињавања њој" уочава и Николај Берђајев (Берђајев 1996, 21). А Павле Јевдокимов, расправљајући о благодатним даровима мушкарца и жене, наводи: "Призив ка савршенству односи се на све, али он подразумева разноврсност дарова и служења (...). Библијски термин Еззег-кепедсЈо, примењен на жену, означава помоћницу, која предстоји лицем у лице (1. Мојс. 2, 18). Будући у већој мери интериоризирана, више укорењена, жена се пријатно осећа у границама свога бића и настоји да изнесе и умножи своје дарове, како би своје власништво претворила у светозарну и ведру симфонију. Она испуњава свет изнутра својим присуством. Жена је удеоначар времена; време за њу не "траје", јер она у себи носи знатан део вечности; она је у стању бременитости. Мушкарац, међутим, излази изван оквира свога бића; његова је харизма - стремљење ка експанзији, ка ширењу, што га приморава да гледа изван граница себе самога (...). Мушкарац је призван да влада земљом (1. Мојс. 1, 28), да ради врт (1. Мојс. 2, 15), да пројављује креативну и инвентивну способност свога духа. Жена му се даје као помоћница, која га надахњује и надопуњује" (Евдокимов 1999, 250-251).

У православном хришћанству, које као једино обавезујуће признаје само рођење од Духа и повезаност по Духу (Берђајев 1996, 22), разлика између мушкарца и жене сагледава се искључиво у немогућности примања сакраменталног (олтарског) свештенства за жене, што се оправдава позивањем на Предање и иконицим карактером олтарског свештенства (Вер 1991, 144-154), уз афирмисање свих оних благодатних дарова и служби које православне жене могу обављати. У вези са "одсутношћу жена у

култном простору" као "средишњим питањем феминистичке теологије" (Гринфелдер 1999, 33) православна теолошка мисао налази да је актуализовање овога проблема узроковано једностраним сагледавањем свештенства као практично јединог могућег облика служења у Цркви. "Сматра се да су жене, зато што им није допуштено да буду свештеници, остављене без одговарајуће улоге у Цркви. Разноврсност служби - какву налазимо, на пример, у Поретку апостолске цркве - пречесто се превиђа. (...) Требало би да повратимо пуну Павлову визију Цркве као јединства у разноврсности" (Вер 1991, 156).

Пре него што сагледамо службе и благодатне дарове које жена може остварити и умножити у земаљској ("војинствујушчој"), истакли бисмо достојанство жене у небеској ("торжествујушчој") Цркви. Православна Црква канонизовала је велики број жена у готово свим чиновима светости: налазимо их међу Пророцима, Равноапостолнима, Великомученицима, Преподобномученицима, Мученицима, Исповедницима, Преподобнима, Праведнима, Благовернима, Блаженима, па чак и међу Светима канонизованим у духовно и физички најтежем подвигу јуродства Христа ради; на овај се подвиг, није без значаја напоменути, прва - још у IV столећу - одважила управо једна жена, Блажена Исидора. А као врхунски образац и свесавршено испуњење не само женске светости, него и светости по себи, поштује се у Цркви од Истока Пресвета Богородица, кроз коју су, по речима Светог Прокла Александријског, "блажене све жене: род њихов више не подлеже клетви, но славом чак и ангеле превасходи. Гле, исцељена је Ева; и ћутањем се жена Египатска заобилази; погребена је Далида; заборављена Језавел; не спомиње се више Иродијада. Сада пак лик жена удивљење изазива: Сара се прославља као њива која је народе произвела; Ревета се чествује као мудра виновница благослова; Лија се велича као мати претка (Господњега) по плоти; Девори се хвала одаје као војсковођи, упркос немоћи пола њезина; Јелисавета се блаженом назива као она која у себи осети узибрање Претечино и благодаћу се испуни; блажи се и Марија, као мати, и слушкиња, и облак, и одаја, и кивот Владарев..." (Прокл Александријски 1991, 4).

Да ли и у којој мери узвишеном достојанству жене у Небеској Цркви одговара њен положај овде и сада, у свакодневном црквеном животу?

Глобална квантитативна превага жена у редовима активних верника (по критеријумима Православне Цркве то значи истински учрквињених хришћана, који редовно посећују богослужења и приступају Светим Тајнама), констатована у радовима представница више конфесија на прошлогодњем скупу "Феминистичка теологија: од теорије у праксу" (Бу 1999, 19; Магда 1999, 129; Печкај-Ковач 1999, 152), уочава се и у Православној Цркви. Социолошка

испитивања православне популације у Србији показују израженију конвенционалну религиозност жена у односу на мушкарце (Ђорђевић 1993). С друге стране, истраживања показују да потенцијал жена у Православној Цркви није довољно и адекватно искоришћен. Тако, Б. Познановић наводи како "жене још увек обављају помоћне, техничке послове у оквиру цркве, за њих су резервисана добра дела и хуманитарни рад" (Познановић 1999, 96); Љ. Тица анализом садржаја једног годишта "Православља", листа Српске Патријаршије, долази до закључка о "пасивности и социјалној невидљивости" жене (Тица 1999, 110), као и о пласирању модела жене као "невидљиве у социјалном смислу" (Тица 1999, 106). Глобално посматрано, ови закључци чине нам се прихватљивим, и поред крупних ограда: рецимо, поставља се питање колико је корпус једног годишта "Православља" репрезентативан и довољан за извођење закључака (било би веома добро да се анализа изврши на материјалу ширег обухвата православних периодичних издања); или, колико су квалификације везане за пожељан и прихватљив модел жене уистину у функцији њене маргинализације, односно како се атрибути "пoboжности", "праведности", "скромности и смирености", "савесности и разборитости", повучености, мајчинске брижности и др. вреднују у складу са иманентно православним поимањем врлина, а не са секуларних позиција, итд. Начелно, међутим, православне жене заиста још чекају шансу за потпунију и свестранију самореализацију, за умножење својих благодатних дарова у служби Цркви. "Жене још увек нису добиле оне послове и задатке који одговарају њиховим могућностима, таленту и способностима" (Бу 1999, 19) - ова констатација из завршног документа Другог европског екуменског скупа у Грацу и Првог међународног конгреса у Барселони, у чијем раду је била репрезентована и Православна Црква, свакако се односи и на њене вернице.

Све чланове Цркве, независно од пола, узраста, образовања, социјалног положаја итд. начелно повезује и надахњује једна заједничка, свима својствена тежња - тежња ка служењу заједници, чијим удима себе поимамо. Различите душевне силе и способности, разноврсни дарови Духа Светога, дати су нам управо ради Цркве, и наша делатност управљена је не само ка задовољењу индивидуалних потреба, него ка потребама заједнице. У светлости Новог Завета целокупна делатност сваког члана Цркве поима се као служење и послушање заједници или сведочење и оприсутњење Христа изван заједнице. Црква је та која даје смисао и вредност делатности хришћана на земљи (исп. Троицкии 1998, 366-367). Ако је тако, онда се и у православној средини начелно може прихватити констатација Ане Палик-Кунчак, теолога и свештенице Еванђеоско-методистичке цркве, да "жене очекују од своје цркве поверење"

(Палик-Кунчак 1999, 135). Погледајмо сада које службе обављају и које би службе могле обављати жене у Православној Цркви данас.

1. Древној Цркви била је позната служба ђакониса и презвитида; ова потоња укинута је 11. каноном Лаодикијског сабора, док се институција ђакониса држала у Источној Цркви све до XII века (подробније в. у: Мирковић 1982, 74-76; Аверинцев 1993, 475). Како њима није било допуштено обављање било које свештене службе (крштавања, миропомазивања, предстојања на евхаристијском скупу, освећења дарова, приношења бескрвне жртве, благосиљања народа), њихово постојање "није ни у ком смислу потврда женског свештенства" (Вер 1991, 158). Ипак, у XX веку у више помесних Православних Цркава истицала су се залагања за обнављање овога реда: тако, од 1911. године планирало се поновно увођење ђакониса у оквиру Руске Православне Цркве, па су чак учињени први практични кораци на том плану у Москви, али су они заустављени услед снажног протеста појединих архијереја, особито бившег епископа саратовског Гермогена (Аверинцев 1993, 475). Грчка Црква још од 1952. године има Школу за ђаконисе, чије се полазнице, међутим, не рукополажу; рукоположене ђаконисе постоје у Коптској цркви (Вер 1991, 158). Питање обнове овога реда свакако би заслуживало разматрање, на нивоу ширем од оквира појединачно узетих Помесних Цркава.

2. Служба духовног материнства једна је од традиционалних. Павле Евдокимов ову службу сматра иманентном женској природи: "Речи апостола Петра: Ваше украшавање да не буде споља(...), него у скривеноме човјеку срца, у непропадљивости кроткога и тихога духа" (1. Петр. 3, 3-4) упућене су женама и садрже целокупно женско Еванђеље; те речи веома прецизно дефинишу основну харизму жене: рађање скривеног срца човековог. У томе је сва дијалектика духовног материнства" (Евдокимов 1999, 251). Духовним оцима (старцима) својствена је пре свега материнска љубав према онима које духовно воде: "Другима буди попут матере" (Евдокимов 1999, 258). Духовна мати, по аналогiji са духовним оцем, јесте подвижница која је прошла пут аскезе, која за собом има аскетску праксу - дело подвижничког узрастања, стицања врлина, пре свега молитвености, послушања, расуђивања и смирења (Клеман 1997, 77; Туркестанов 1997, 13). Служба духовних матера, амма, позната је још у древном подвижништву. О томе сведочи, рецимо, "Материк", спис аве Исаије свечасној монахињи Теодори, написан око 1200. године, који представља зборник мудрих поука великих угодница Божијих, попут Теодоре, Саре, Синклитикије, Меланије, Пелагије, Матроне, упућених безмолвницама (тиховатељкама) и монахињама у општежићу које ревнују за

савршенство у своме иноковању; овај зборник по духовној вредности не заостаје за познатим патерицима (отачницима) и као такав незаобилазно је аскетско штиво (Теофан Затворник 1997, 99-206). Службу духовног материнства могу обављати, и обављају, и жене које живе у свету, и монахиње. Особито је духовно материнство неговано и поштовано у Руској Православној Цркви, све до данас (рецимо, о духовном руковођењу знамените Уст-Медведицке игуманије Арсеније в. у: Игнатил 1999, 137-140; о недавно преминулој свенародно поштованој амми Макарији Темкинској в.: Герман 1995, 127-173).

3. Монашко живљење, као "похвала Цркве Христове" (Преподобни Исаак Сиријски), најзрелији и најбољи плод хришћанског живота, одувек је представљало поприште врлиновања и за жене, које су постриг примале под истим условима, по идентичном обреду као и мушкарци, и даље се у њему управљале по веома сличним правилима спољашњег благоустројења (уз разумљиво снисхођење немоћима женске природе) и истоветним нормама унутрашњег живљења. Ово је служење у коме су жене данас квантитативно присутније од мушкараца: по подацима из 1989. године, у Српској Православној Цркви у земљи и дијаспори делује 986 монахиња и 223 монаха (Ранковић 1989, 67). Занимљиво је истаћи да је у развоју женског монаштва у Србији постојао дисконтинуитет све до доласка руских монахиња прогнаних или избеглих из земље после револуције. Под утицајем руског убрзо ће доћи до снажне експанзије српског православног женског монаштва: тако, наспрам прва два женска манастира с почетка 20-их година, за две деценије (1941) бележи се 27 обитељи са 397 сестара, да би после рата, и поред изразито неповољних спољних околности (агресивна атеизација друштва), само до 1969. било отворено 63 женска манастира; број обитељи се до тога доба утростручио, а број сестара више него удвостручио (Војиновић - Радовић 1990, 208). Тенденција пораста, како видимо, наставила се и касније, а изражена је и данас. Монашком призивању приволевале су се и данас се приволевају девојке и жене из свих социјалних средина и свих образовних нивоа: међу монахињама у Српској Цркви у новије време има и оних са високим образовањем, чак и са највишим научним звањима (др Макарија Обрадовић, игуманија манастира Соколице), а сви су изгледи да ће се овај тренд још снажније испољити у будућности (његове заметке видимо, међутим, још у првој половини века: између осталог, пажњу заслужује податак, мало познат у широј културној јавности, да је уочи Другог светског рата епископ жички др Николај Велимировић, планирајући да манастир Љубостињу претвори у снажно мисионарско-културно средиште, дао благослов за монашење Исидори Секулић, др

Ксенији Атанасијевић и краљици Марији Карађорђевић, и само су ратне неприлике и потоње неповољне околности спречиле реализацију ове благородне замисли).

4. Једна од харизми православне жене јесте служба свештеникове супруге. "Ако жена у свом дому дела као давалац и заштитник живота, свештеникова супруга је позвана да ово извршава у целој парохији. Баш као што је свештеник отац не само својој властитој деци, већ целој заједници, тако је и свештеникова супруга позвана да буде мајка како у својој, тако и у целој парохијској породици (...). Њен матерински позив треба да се одвија с крајњом обазривошћу, не толико кроз било шта што она каже или чини, колико кроз оно што она јесте" (Вер 1991, 157; о условима вршења ове службе исп. Керн 1997, 130-133).

5. Православна хришћанка у пракси се веома често афирмише као помоћница пароха у вршењу његових основних дужности: вероучитељства и поучавања моралу, свештенослужења и администрирања. На нивоу парохије, најпре, жене се старају о верскоморалном васпитавању омладине и раде на одржавању верске наставе за полазнике (катихумене или неофите) разних узраста; ова је дужност у Српској Православној Цркви у новије време чак доминантно поверена женама, најчешће оним са теолошким или хуманистичким образовањем неког другог профила (филозофским, педагошким, филолошким, социолошким, историјским и сл.). У делокруг рада вероучитељки, али и других ревносних парохијанки заинтересованих за питања просвећивања пастве, спада и набављање верскопоучних књига за црквене библиотеке, њихово издавање читаоцима, ширење верске штампе, организовање трибина и јавних предавања у којима се као предавачи (још увек ређе) ангажују и жене из или изван конкретне парохије. "Скривену" службу на пољу мисионарења и моралног поучавања већина православних жена врши у своме непосредном окружењу, пре свега дајући добар пример својим личним живљењем и сведочењем Христа. Можда су понајвише оваквим несебичним служењем православне жене Русије, Румуније, српских земаља одржале веру живом и у условима прогона у доба тоталитаризма и милитантног атеизма. У парохији се жена афирмише и као помоћница у вршењу свакодневног црквеног правила, учествујући у читању и певничком или хорском певању на богослужењима, старајући се о чистоћи и уредности храма, о изradi и одржавању богослужбене одеће и богослужбених предмета, итд. На административном плану жене су заступљене у црквеноопштинским управним одборима са свим правима у доношењу одлука; оне могу бити (премда се у пракси то ређе остварује) и црквени тутори,

односно имати дужност примања и чувања прихода и прилога, вођења надзора над покретном и непокретном имовином. Најзад, жене су те које су најзаступљеније у парохијским богомољачким братствима и Верском добротворном старатељству. Главна њихова делатност је у делима хришћанског милосрђа: указивање помоћи сиротињи, избеглицама, прогнаницима, обилажење болесника, пружање помоћи старачким домаћинствима, али и у украшавању амбијента у храму и око храма како приличи светињи дома Господњег, а предуслов и нужни пратилац те делатности јесте спремност на лично духовно узрастање, које се очитује у чистом и исправном живљењу, редовном похађању богослужења, исповедању и причешћивању.

6. На нивоу изнад или изван парохије жене се могу афирмисати у више сфера:

(а) образовање и просвећивање. - Жене-чланице СПЦ су заступљене у извођењу веронауке у институцијама школства свих ступњева, тамо где је овај предмет уведен у наставне планове (Република Српска); укључивањем тога предмета у институционално образовање у другим срединама отворио би се простор за широко ангажовање православних хришћанки са теолошким образовањем у васпитно-образовном и мисионарском раду. У оквиру саме црквене просвете жене су у СПЦ, међутим, заступљене тек однедавно и у малом проценту (премда у правним актима просветних установа нема рестриктивних одредби које би забрањивале или ограничавале ангажовање жена као наставника): по подацима за 1999. годину, од укупног броја предавача у високим, вишим и средњим просветним институцијама СПЦ (137) жена је свега 5 (3,78%); у високом и вишем школству саоднос је 72:3 (4,16%), а у средњем 60:2 (3,33%) (попис предавача наводимо према: Вуковић 1999, 31-33). Разлога за овакво стање има више: у високом образовању препрека за већи ангажман жена је недостатак оних са академским звањем магистра и научним степеном доктора богословских наука (докторат је на овом факултету, иначе, до сада одбранила једна жена, и то из Грчке Православне Цркве), а у средњем вероватно препреку представља то што су богословије институције интернатског типа у којима се образују искључиво младићи. Оптимизам улива чињеница да на постдипломским студијама, отвореним при Богословском факултету СПЦ средином 90-их година, има уписаних жена и девојака, које би стицањем научних звања могле испунити услове за рад у високошколским установама СПЦ. Охрабрује и доста висок удео девојака међу студентима Богословског факултета и Богословског института СПЦ, особито на старијим годинама студија: тако, академске 1999/2000. године на студије прве године православне теологије уписано је 135 редовних студената, међу којима 20

девојака (14,81%), на другу годину 9 девојака од укупно 123 студената (7,3%), на трећу 9 од укупно 55 (16,36%) и на завршну годину 19 девојака у односу на укупан број од 79 студената (24,05%). Приметан пораст процентуалног удела студенткиња са одмицањем студијског процеса да се, по нашем мишљењу, објаснити, с једне стране, још увек присутном инхибираношћу девојака приликом опредељивања за ову врсту школовања (студије теологије традиционално се сматрају "мушким" и асоцирају углавном са каснијим примањем свештеничког чина, због чега студије уписује релативно мали број кандидаткиња), и с друге, њиховим добрим постигнућима и постојаношћу у намери да се одабране студије и заврше. Вишеструко су индикативни и подаци о саодносу кандидаткиња и кандидата из Београдско-Карловачке архиепископије, уписаних на прву годину Богословског факултета: у раздобљу од 1990. до 1994. број девојака (102) сачињавао је 34,81% од укупног броја бруцоша из исте архиепископије (293), док је од 1995. до 1999. саоднос био 63 : 215 (29,30%), што показује, прво, да учешће девојака у студентској популацији у великој мери зависи од развијености средине из које долазе (њихова већа заступљеност у односу на напред изнете просечне показатеље свакако је последица културног и економског нивоа тога подручја, а вероватно и духовно-моралног стања међу тамошњим младима), и друго, да је у последњем петогодишту дошло до опадања интересовања међу девојкама за највише богословско образовање, што, како претпостављамо, резултира из ограничених могућности запошљавања у струци (перспектива рада у васпитању и образовању новијим генерацијама девојака чини се доста нереалном).

(б) издаваштво и сфера информисања. - Жене су сарадници и чланови редакција већине периодичних православних гласила. Функцију главног и одговорног уредника тренутно врше две жене (Мирјана Живановић, часопис "Јеванђељски неимар" и Маја Ђекић, часопис "Емануил"). У специјализованој православној радио-станици "Светигора" (Цетиње), јединој те врсте у СПЦ, као новинари-сарадници и спикери-водители програма ангажоване су углавном жене; у програму ове станице постоји емисија за жене, док специјализованих часописа намењених женама у СПЦ нема. У издаваштву књига жене су слабије присутне као аутори, а знатно више као преводиоци. У преводилачким пословима, међутим, њима се поверавају и најсложенији и најодговорнији подухвати: превођење патристичких, богослужбених списа, дела најеминентнијих теолога и сл. Ретке су, међутим, жене у СПЦ данас које се баве аутентичним теолошким стваралаштвом, а то је област у којој се оне, како сведоче примери из прошлости или из других средина, свакако могу афирмисати (тако, инспиративни су

примери плодног руског богослова Јекатерине Александровне Лебедеве, духовне кћери архимандрита Теодора Бухарева, која је компетентно водила полемике са Владимиром Соловјовом, сарађивала са Павлом Флоренским, речју, деловала у круговима интелектуалне и духовне елите свога доба; исп. Данилушкина 1993, 72-75, затим наше савременице, руске монахиње Игнатије Трофимкине, познате по озбиљном бављењу богословљем (пре свега акетиком, нарочито проблематиком духовног руковођења) и сакралним песништвом (в. Игнатил 1999), игуманије др Макарије Обрадовић (теологија иконе), и др.

(в) харитативна делатност. - Жене остварују ову делатност на нивоу парохије као чланице Верског добротворног старатељства, а изван парохије у хуманитарним организацијама које делују са благословом Цркве. У саставу једне од њих чланице су искључиво жене (Коло српских сестара). Жене лекари, фармацеути, стоматолози, медицинске сестре самопрегорно учествују у раду медицинских и апотекарских установа у окриљу Цркве (њихово оснивање новијег је датума, с обзиром на вишедеценијске законске препреке у овој области).

(г) делатности које извиру из стручног образовања припадница Цркве. - Жене архитекти, пројектанти, грађевински инжењери ангажују се у пројектовању и изградњи храмова и других црквених објеката; онима крје су завршиле академије ликовних и примењених уметности поверавају се живописање храмова, иконописање, израда дубореза, конзерваторско-рестаураторски радови. Над женама које се баве иконописањем врши се хиротесија (рукопроизведење), те оне добијају звање свештеног иконописца (ово није обавезан, али је пожељан предуслов за иконописачки рад). И бројне друге професије квалификују жене за рад у Цркви и на добро Цркве.

Православне хришћанке, дакле, призване су да удеоничаре у свакој благодати, сваком дару Духа Светога којима се обасипа и украшава живот новог човека и уједно узвисује Тело Цркве Христове. Живо и непрекинуто искуство Цркве од Истока је да су жене-хришћанке кадре разумети, разборито прихватити и умножити све ове благодатне дарове, остварујући хришћанску и онтолошку пуноту и својих бића, и заједнице Цркве. У наше време призив Цркве је да подржи жену у афирмисању њене боголикости, у разумевању и реализовању њене јединствене вредности и истинске величине, а у том контексту и да јој отвори шире перспективе служења заједници. Жетве је уистину много, и остаје нада да ће Господ у времену које је пред нама у још већем броју изводити посленице на њиву Своју.

ЛИТЕРАТУРА

Аверинцев 1993 - С. С. Аверинцев, Христианство. Энциклопедический словарь, тт. 1-Ш. Москва, 1993.

Берђајев 1996 - Н. Берђајев, Смисао стваралаштва, књ. 2. Београд, 1996, 169 стр.

Бу 1999 - А. Бу, Екуменизам и жене у Цркви: одлуке Другог европског екуменског скупа у Грацу и Првог међународног конгреса хришћанки у Барцелони. У: С. Савић (ур.). Феминистичка теологија. Нови Сад, 1999, 18-21. Вер 1991 - епископ Калист Вер, Човек, жена и свештенство Христа. - Беседа, Нови Сад, 1991, 2-4, стр. 143-162.

Војиновић - Радовић 1990 - епископ Хризостом Војиновић, епископ Амфилохије Радовић, Обнова и развој нашег женског монаштва. У: Д. Стефановић (ур.), Епископ Хризостом. Живот и рад. Београд, 1990, стр. 203-210. Вуковић 1999 - епископ Сава Вуковић (ур.), Календар Црква за 2000. Београд, 1999.

Герман 1995 - игуман Герман, Схимонахиња Макарија. У: Сила се Божија у немоћи показује. Атос, 1995, стр. 127-173.

Гринфелдер 1999 - А. М. Гринфелдер, Феминистичка теологија. Критички осврт на методе и главна питања. Нови Сад, 1999, 22-38. Данилушкина 1993 - М. Данилушкина, Заметки о руском богослову Е. А. Лебедевоп. - Московски журнал, 1993, 2-3, стр. 72-75.

Ђорђевић 1993 - Д. Ђорђевић, Ка социологији православља и православне цркве. У: Г. Живковић (ур.), Шта нам нуди православље данас. Градина, Ниш, 1993.

Евдокимов 1999 - П. Евдокимов, Жетцина и спасение мира. О благодатних дарах мужичинш и жетчинш. Минск, 1999, 270 стр.

Игнатил 1999 - монахиня Игнатил, Старчество на Руси. Москва, 1999, 315 стр.

Кардамакис 1996 - М. Кардамакис, Православна духовност. Атос, 1996, 302 стр.

Керн 1997 - архимандрит Кипријан Керн, Пастирско богословље. Врњачка бања, 1997, 358 стр.

Клеман 1997 - О. Клеман, О старцу у православном предању. У: Ј. Србуљ, В.

Димитријевић (прир.), Духовно очинство у православном предању. Београд, 1997, стр. 77-84.

Магда 1999 - К. Магда, Жене у служби у протестантским и слободним протестантским црквама. У: С. Савић, Феминистичка теологија. Нови Сад, 1999, стр. 128-133.

Мирковић 1914 - Л. Мирковић, Касија. Богословски гласник, Сремски Карловци, 1914, 1-5, стр. 1-15.

Мирковић 1982 - Л. Мирковић, Православна литургија. Први, општи део. Београд, 1982, 326 стр.

Печкај - Ковач 1999 - А. Печкај-Ковач, Место жене у баптистичкој

цркви. У: С.

Савић (ур.), Феминистичка теологија. Нови Сад, 1999, стр. 136-139.

Познановић 1999 - Б. Познановић, Жена у православној вери. У: С. Савић (ур.), Феминистичка теологија. Нови Сад, 1999, стр. 91-97.

Прокл Александриискии 1991 - Св. Прокл Александриискии, Похвалкное слово Пресвјатој Богородице. - Глаголи жизни, Москва, 1991, 1, стр. 4-5.

Ранковић 1989 - Љ. Ранковић, Живот Српске Цркве. Ваљево, 1989, 191 стр.

Теофан Затворник 1997 - Св. Теофан Затворник, Материк. Атос, 1997, 206 стр.

Тица 1999 - Љ. Тица, Жена у новинама "Православље": анализа садржаја. У: С.

Савић (ур.), Феминистичка теологија. Нови Сад, 1999, стр. 98-112.

Троицкии 1998 - Св. Иларион Троицкии, О церковности духовношколи и богословскоп науки. У. Без Цркви нет спасенил. Москва, 1998, стр. 358-381.

Туркестанов 1997 - митрополит Трифон Туркестанов, Опште основе старчества. У: Ј. Србуљ, В. Димитријевић (прир.), Духовно очинство у православном предању. Београд, 1997, стр. 5-69.